

Відгук рецензента
доктора педагогічних наук, професора
Шехавцової Світлани Олександрівни
на дисертаційну роботу **Головко Ольги Сергіївни**
«Формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти
засобами неформальної освіти»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційна робота присвячена актуальній темі формування демократичної культури як необхідного компоненту загальнополітичної та громадянської культури у закладах вищої освіти на основі врахування сучасних тенденцій цифровізації суспільства та розвитку неформальної освіти. Дисертанткою здійснено пошук ефективних шляхів формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти засобами неформальної освіти. Тож дисертаційна робота відповідає параметрам новизни та очевидної її актуальності, передусім у ракурсі внеску в теорію та практику іншомовної вищої освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Аналіз рукопису дисертації та змісту публікацій аспірантки, зокрема, текстів фахових статей, дають змогу дійти висновку щодо наукової обґрунтованості і вірогідності представлених результатів. Ґрунтовне вивчення О.Головко широкої джерельної бази, що охоплює майже 300 найменувань, із них 66 іноземними мовами, опрацювання нормативних документів Європейського Союзу та України щодо демократичної культури (Рамки компетентностей для культури демократії (2018), Європейського плану дій щодо прав людини та демократії (2020) та ін.), документів щодо визнання неформальної та інформальної освіти, реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі, дозволили по-новому осмислити зміст понять «демократична культура» та «культура демократії». Вдалий вибір теми дисертації, опрацювання та обґрунтування понятійного апарату, кваліфіковано сформульовані мета, завдання та наукова

новизна дослідження вказують на спроможність автора до глибокого аналізу стану розробленості проблеми та розв'язання висунутих завдань.

Дисертаційне дослідження має класичну структуру і включає в себе анотації, вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел та низку додатків. У першому розділі роботи докладно описано теоретичні передумови формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти, зокрема вивчено теоретико-правові аспекти демократизації управління закладами вищої освіти, розглянуто підготовку майбутніх менеджерів освіти в сучасних закладах вищої освіти у світлі демократизації, проаналізовано стан нормативно-правового забезпечення та особливості функціонування системи неформальної освіти в Україні та світі. Проведений аналіз професійної підготовки майбутніх менеджерів освіти дозволив стверджувати, що розвиток демократичної культури майбутніх менеджерів освіти здебільшого відбувається засобами неформальної освіти, що відповідає іноземній тенденції підготовки майбутніх освітянських менеджерів.

О. Головка здійснено дефінітивний аналіз поняття «демократична культура майбутніх менеджерів освіти» та визначено його компонентний склад. Ключове поняття дослідження «демократична культура майбутніх менеджерів освіти» визначено як комплекс особистісних якостей майбутніх фахівців (лідерство, відповідальність, ініціативність, толерантність, повага до людей, емпатія), що базуються на демократичній компетентності (знаннях, цінностях, уміннях, ставленнях) під час прийняття управлінських рішень та планування в сфері освіти. У структурі демократичної культури майбутніх менеджерів освіти цілком обґрунтовано й логічно визначено чотири основні компоненти: аксіологічний, гносеологічний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивний.

У другому розділі роботи описано процедуру експериментальної перевірки ефективності визначених авторкою педагогічних умов формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти засобами неформальної

освіти. Докладно висвітлено реалізацію кожної із запропонованих умов та перевірено їх ефективність.

Отже, запропоноване в дисертації вирішення проблеми формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти засобами неформальної освіти має безсумнівну *наукову новизну*, яка полягає у в тому, що *уперше* до вітчизняного наукового обігу введено поняття «демократична культура майбутніх менеджерів освіти» та розроблено педагогічні умови її формування, до яких належать проведення інформаційної кампанії серед науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти щодо сутності демократичної культури майбутніх керівників закладів освіти та ролі неформальної освіти в цьому процесі; розвиток мотивації до формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти, усвідомлення ролі демократичних цінностей в управлінні закладами освіти; засвоєння комплексу знань щодо особливостей демократичного управління сучасними закладами освіти через запровадження спеціальної (вибіркової) навчальної дисципліни «Демократична культура менеджера освіти»; запровадження тренінгових методів навчання в підготовку фахівців; *уточнено* структуру демократичної культури майбутніх менеджерів освіти в єдності чотирьох компонентів: аксіологічного, гносеологічного, комунікативно-діяльнісного та рефлексивного; *конкретизовано* критерії, показники та рівні сформованості демократичної культури майбутніх менеджерів освіти; *набули подальшого розвитку* наукові уявлення про модернізацію підготовки майбутніх менеджерів освіти, зокрема щодо запровадження форми, методів та засобів неформальної освіти.

Практичне значення отриманих результатів визначено вдосконаленням змісту професійної підготовки майбутніх менеджерів освіти, передусім реалізацією педагогічних умов формування їхньої демократичної культури; створенням комплексу цифрових інформаційних ресурсів, що містять ключову інформацію про особливості демократизації управління закладами освіти; розробленням та упровадженням навчальної дисципліни вільного вибору здобувачів «Демократична культура менеджера освіти»; розроблення

тренінгу «Розвиваємо демократичну культуру online» та хакатону «Цифрові технології розвитку демократичної культури керівників закладів освіти».

Через вагому *практичну та методологічну значущість* дослідження його матеріали можуть бути використані керівниками закладів освіти, викладачами закладів вищої освіти, науковцями для подальшого обґрунтування теоретичних і методичних засад формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти засобами неформальної освіти; у системі підвищення кваліфікації та перепідготовки керівників закладів освіти різних рівнів, створення навчально-методичних посібників, у самоосвітній діяльності фахівців.

Оцінка змісту й оформлення дисертації, її завершеність у цілому. Дисертаційній роботі О. Головки, поданій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, притаманні цілісність, методологічна обґрунтованість, практичне спрямування одержаних результатів з можливістю їх використання в реальному освітньому процесі професійної підготовки менеджерів у закладах вищої освіти. Завершена дисертаційна робота свідчить про широку наукову й професійну ерудицію її авторки, а також досконале володіння сучасними методами наукового пошуку в галузі 01 Освіта/Педагогіка.

Оформлення дисертації відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог щодо оформлення дисертації» (зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2017 року за № 155/30023). Факти порушення академічної доброчесності в роботі не виявлені.

Повнота викладу результатів дослідження в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 12 публікацій (11 одноосібних), зокрема: 5 статей у фахових наукових виданнях України з педагогіки, включених до наукометричних баз; 1 стаття в зарубіжному науковому періодичному виданні з педагогіки; 6 публікацій в інших виданнях та матеріалах конференцій. Наукові праці автора

з достатньою повнотою відображають основні положення й висновки дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, необхідно зробити певні зауваження та вказати на деякі положення роботи, що вважаються дискусійними:

1. Актуальність дисертаційного дослідження стане більш переконливою, якщо авторка запропонує аналіз міжнародних офіційних документів 2022, які були видані після початку повномасштабної війни та особливо наголошують на необхідності формування демократичної культури молоді, що також враховує рекомендації МОН України щодо інтенсифікації процесів європейської інтеграції в сфері освіти. Таким документом, зокрема, може бути Європейська парламентська резолюція від 6 квітня 2022 р. щодо імплементації дій із громадянської освіти (European Parliament resolution of 6 April 2022 on the implementation of citizenship education actions).

2. На нашу думку, представлена в підрозділі 1.2 таблиця з результатами проведеного аналізу освітньо-професійних програм підготовки майбутніх менеджерів освіти дещо перевантажує зміст роботи та може бути розміщена в додатках.

3. Доцільно було б здійснити порівняння аналіз змісту поняття «неформальна освіта» у вітчизняних та іноземних наукових джерелах та виокремити сучасні тенденції підготовки майбутніх освітянських менеджерів із урахуванням різних підходів до організації неформальної освіти.

4. На схвалення заслуговує обґрунтований дисертанткою перелік загальнодидактичних та специфічних принципів формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти засобами неформальної освіти. Однак, на наш погляд, важливо додати до переліку специфічних принципів принцип громадянськості, оскільки демократична культура безпосередньо пов'язана з характеристиками цього принципу, а саме національна гордість, громадянська відповідальність та готовність відстоювати власні інтереси та інтереси своєї

країни, що набуло особливої актуальності в умовах розгортання російської агресії проти України.

5. До змісту діагностичного блоку моделі реалізації педагогічних умов формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти засобами неформальної освіти окрім критеріїв та рівнів сформованості досліджуваного педагогічного явища варто додати методи діагностики для більш цілісного представлення цього блоку.

Загальний висновок. Висловлені зауваження і побажання не знижують загальної високої оцінки проведеного дослідження. Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація Головки Ольги Сергіївни *«Формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти засобами неформальної освіти»* є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог щодо оформлення дисертації» (зі змінами) (зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2017 року за № 155/30023), а також відповідає вимогам пунктів 9-18 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167) (зі змінами), а її авторка – Головка Ольга Сергіївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
кафедри романо-германської філології
Державного закладу
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

С. О. Шехавцова